

Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΚΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Συχνά συνοδεύουμε τη λ. παροιμία με τον προσδιορισμό λαϊκή θέλοντας να δηλώσουμε ότι είναι άποφθεγματική φράσις του λαού-vulgus και όχι προϊόν κάποιου σοφού νοῦ. Είναι όμως όλες οι παροιμίες (και τὰ γνωμικά) προϊόντα του vulgus, είναι χωριάτικα δημιουργήματα ή κάποιες από αυτές (και από αυτά), όπως και κάποια τραγούδια από τὰ χαρακτηριζόμενα ως δημοτικά, ίσως επειδή είναι άνωνυμα, δημιουργήθηκαν από τούς άστους, δηλαδή όχι από ανθρώπους τῆς υπαίθρου, αλλά από έπαρχιώτες άνωτέρας κάπως κοινωνικής τάξεως;

Μία κατηγορία παροιμιῶν-γνωμικῶν αναφέρονται σε συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων και άφορούν σε ιδιότητες ή σε κάποια χαρακτηριστικά τῶν μελῶν τῆς. Είναι παροιμίες-γνωμικά που αναφέρονται σε εθνικές ομάδες-λαούς (π.χ. έλληνικές παροιμίες για τούς Τούρκους, τούς Φράγκους, τούς Έβραίους, τούς Αραπάδες = Νέγρους ή και τούς κατοίκους περιοχῶν τοῦ έλληνικοῦ χώρου)¹, σε κοινωνικές ομάδες ή σε επαγγελματίες διαφόρων κλάδων (π.χ. κυνηγούς, ναυτικούς, μυλωνάδες, παπάδες κλπ.²). Έκφράζουν αντιλήψεις που άποκρυσταλλώθηκαν στη συλλογική λαϊκή αντίληψη ύστερα από μακροαίωνα παρατήρησι τῆς συμπεριφορᾶς ή τοῦ χαρακτήρα τῶν μελῶν τῶν άνωτέρω ομάδων ή από τὴν πείρα που άποκτήθηκε εξ αίτίας ιστορικῶν γεγονότων. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι παροιμίες και τὰ γνωμικά αυτά εκφράζουν αντίπαθεια ή και έχθρική στάσι (για διάφορους λόγους ή αίτιες) έναντι τῶν

1. Για τὸ πὼς βλέπει ὁ έλληνικός λαὸς τούς Φράγκους και τούς Τούρκους στις παροιμίες του βλ. τὰ δημοσιεύματά μας *Τὸ εθνικό ὄνομα Φράγκος και τὰ παράγωγά του* (Λεξικογραφικόν Δελτίον 18, 1993, σελ. 79-84) και *Τὸ εθνικό ὄνομα Τούρκος και τὰ παράγωγά του* (αὐτόθι, τόμ. 2ο, 1996, σελ. 43-66).

2. Αναφέρομε πρόχειρα τὸ γνωμικὸ τοῦ κυνηγοῦ και τοῦ ψαρά τὸ πιᾶτο / ἐφτὰ φορὲς εἶν' ἀδειανὸ και μιὰ φορὰ γεμᾶτο.

χαρακτηριζομένων ομάδων από μέρους τῶν διατυπωσάντων τὴν σχετικὴ γνώμη ἢ παρατήρησι. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι συνήθως ἐκφράσεις μομφῆς ἢ, σπανιώτερα, ἀπλᾶ σκώμματα. Νὰ σημειωθῇ ὅτι παροιμίες καὶ γνωμικὰ τοῦ εἴδους αὐτοῦ βρίσκονται σὲ ὅλους τοὺς λαούς.

Θὰ ἐξετάσωμε ἐδῶ μία κατηγορίαν ἑλληνικῶν παροιμιῶν καὶ γνωμικῶν ποὺ ἀναφέρονται σὲ τάξι ἀνθρώπων καὶ συγκεκριμένα στοὺς χωρικούς*. Πιστεῦομε ὅτι τὰ δείγματα αὐτὰ τῆς ἀνώνυμης καὶ ὁμαδικῆς πείρας (ἢ σοφίας) δὲν εἶναι καθαρῶς λαϊκά, παρὰ τὸ ὅτι ἔχουν, συνήθως, διαλεκτικὴ γλωσσικὴ μορφή. Δὲν νοεῖται, κατὰ τὴν ἀποψὶ μας, νὰ μέμφεται ὁ χωρικός τὸν χωρικό, δηλαδὴ τὸν κοινωνικὰ-ταξικὰ-ἐπαγγελματικὰ ὁμοίῳ του καί, ὅπως θὰ ἰδοῦμε, ὅλες οἱ παροιμίες καὶ λοιπὲς φράσεις τῆς κατηγορίας αὐτῆς βλέπουν τὸν χωρικό μὲ περιφρόνησι, ὑπεροψία, δυσπιστία καὶ εἰρωνία, ἀναφέρονται σὲ ἐλαττώματά του καὶ παρουσιάζουν τὸν χαρακτήρα του ὡς ἀξιόμειπτον. Προφανῶς, λοιπόν, πρόκειται γιὰ ἀποφθέγματα ἐπαρχιωτῶν μὲν (ἀφοῦ ἐκφέρονται σὲ ἰδιωματικὸν λόγον), ὅχι ὅμως χωρικῶν (ἀγροτῶν, κατοίκων τῆς ὑπαίθρου χώρας), γιὰ κρίσεις καὶ ἀντιλήψεις μελῶν μιᾶς κάποιας «ἀνώτερης» τάξεως ποὺ ἔρχονται σὲ σχέσι καὶ ἐπαφῇ, ἐπαγγελματικὴ-βιοποριστικὴ ἢ καὶ συγγενείας, μὲ χωρικούς. Ἀπόρροια τῆς ἀρνητικῆς ἐκ μέρους των εἰκόνας τοῦ χαρακτήρα καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ χωρικοῦ εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ λ. *χωριάτης*, ποὺ εἶναι τὸ πανελληνίῳ λαϊκὸ ἀντίστοιχο τοῦ λογιώτερου *χωρικός*, ἔχει πάρει καὶ τὴ σημασίαν «ἀγενῆς, ἄξεστος» (πρὸς τὴ φρ. *τί χωριάτης ποὺ εἶναι ὁ (τάδε)!* = πόσο ἀγενῆς εἶναι)³. Τὸ ἴδιον καὶ τὰ παράγωγα *χωριάτικος*, *χωριατιά* κλπ. ἔχουν πάρει καὶ τὴ σημασίαν ἀγενῆς καὶ ἀγένεια ἀντίστοιχα (πρὸς τὴ φράσιν ὅπως *χωριάτικη συμπεριφορὰ* ἔδειξε (ὁ δεῖνα), *τὴ χωριατιά του τὴν ἔδειξε*).

Σύμφωνα μὲ τὴν ἑλληνικὴ «λαϊκὴ» γνώμη ὁ χωρικός, ὁ *χωριάτης*, εἶναι:

α) ἄτομο κοινωνικὰ ὑποδεέστερο. Σ' αὐτὸ φταίει, προφανῶς, ὁ τόπος διαμονῆς του, τὸ *χωριό*, μὲ τὴ μικρὴ ἀριθμητικὰ κοινωνία του. Ἔτσι λέγεται:

* Οἱ παροιμίες καὶ τὰ γνωμικὰ ποὺ καταχωροῦνται στὸ μελέτημα αὐτὸ προέρχονται ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ «Κέντρου συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης» καὶ ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ «Κέντρου ἐρεῦνης τῆς ἑλληνικῆς Λαογραφίας» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ προσωπικῆς μας συλλογῆς. Στὰ ἀναφερθέντα ἐρευνητικὰ Κέντρα ἔχουν ἀποδεικτωθῆ καὶ ἀρχειοθετηθῆ ἀρκετὲς παροιμίες καὶ γνωμικὰ χωρὶς νὰ συνοδεῦνται ἀπὸ ἐρμηνευτικὰ σχόλια καὶ γι' αὐτὸ εἶναι δυσδιάκριτη ἡ ἔννοια καὶ ἡ χρῆσις τους. Ὡς ἐκ τούτου δὲν κατέστη δυνατόν νὰ συνεξεταθοῦν μαζί μὲ τίς συμπεριληφθεῖσες στὴν παρούσα ἐργασία.

3. Τὴν ἴδια ἀντιλήψιν περὶ τοῦ χωρικοῦ συναντοῦμε καὶ σὲ ἄλλους λαούς. Ἀναφέρομε γιὰ παράδειγμα τὴν κραυγὴν *eh, paysan!* (= ἔ, χωριάτη) τῶν Γάλλων ὁδηγῶν αὐτοκινήτου πρὸς ἄλλον ὁδηγὸν ποὺ παρ' ὀλίγον νὰ συγκρουσθῆ μαζί τους ἢ ποὺ προσπάθησε νὰ τοὺς προσπεράσῃ.

ή χώρα (= πόλις) βγάνει ἄρχοντες καὶ τὸ χωριὸ χωριάτες (Κρήτη)
 ἂν καὶ μιὰ ἄλλη ἔκφρασις, ἀγνώστου τύπου, παραδέχεται ὅτι:

δὲν εἶναι χωριάτες (δηλ. ἄξεστοι, κατώτεροι) ὅσοι κατοικοῦνε τὸ χωριό.

Πάντως: ἂ δὲ γεννηθῆ ἑφτά φορὲς στὴ χώρα (= πόλι) ὁ χωριάτης, δὲν ξεχωριατεύει ('Επτάνησα).

* Ἡ ἀκόλουθη ἔκφρασις μὲ τίς τοπικὲς παραλλαγές της* συνιστᾷ σκαιὰν συμπεριφορά ἀπέναντι τοῦ, θεωρουμένου ὡς κοινωνικὰ κατώτερου, χωρικοῦ:

* Ὁ χωριάτης θέλει ἐνάμ'σὺ χωριάτη (Σκῦρος)⁴

* Ὁ χωριάτης θέλει ἀνάμισν χωριάτη (Κάσος, Κάρπαθος, Χίος)

Δοῦ χουριάτ' δοῦ πρέπ' ἀνάμ'σ' χουριάτ'ς ('Ιμβρος)

Στόν χουριάτ' ἀνάμ'σ' χουριάτ'ς (Κυδωνίες Μ. Ἀσίας)

* Ὁ χωριάτης θέλ' ἀνάμισν [ἐνν.: χωριάτη] ('Απύρανθος Νάξου)

* Ὁ ἕνας χωριάτης θέλει τὸν ἀνάμισν (Πυλὶ Κῶ)

Παρεμφερὲς εἶναι καὶ ἡ διατύπωσις ὁ χωριάτης θέλει διπλό χωριάτη (Εὐβοία).

β) ἄνθρωπος μὲ περιορισμένες γνώσεις. Αἰτία εἶναι πάλι τὸ ὅτι ζεῖ σὲ στενὸ περιβάλλον καὶ ἔχει μικρὴ ἢ καὶ ἀνύπαρκτη σχολικὴ παιδεία.

Ξέρει ὁ χωριάτης ποιοῦ 'ν' τὸ κδοπαῆτο; (Χίος)

Ξέθρει κι' ὁ χωριάτης εἶντα 'ν' τὸ μελιγκούνη; (Κάρπαθος)

Παρεμφερεῖς εἶναι οἱ φράσεις ξέρει ὁ Βλάχος τί 'ν' τὸ σφουγκᾶτο; (κοιν.) καὶ κατέχ' ὁ βοουρμᾶς εἶδα 'ν' ὁ χοουρμᾶς; (Κρήτη), ὅπου Βλάχος σημαίνει ἀπλῶς «χωρικός» καὶ βοουρμᾶς εἶναι ὀνομασία (παλαιότερα) τοῦ ἐξωμότη, τοῦ χριστιανοῦ ποῦ «εἰτούρκεψε», στὴν Κρήτη.

γ) ἄτομο ποῦ λόγῳ ταπεινῆς καταγωγῆς, χαμηλῆς μορφώσεως καὶ τῶν συμπαρομαρτουσῶν ιδιοτήτων τοῦ χαρακτῆρα του δὲν προορίζεται νὰ ἀνέβῃ κοινωνικὰ. Τρεῖς ὁμάδες λαϊκῶν ἀποφθεγμάτων ἀναφέρονται σ' αὐτὴν τὴ μοῖρα τοῦ χωρικοῦ, ἤτοι:

1) αὐτὰ ποῦ ἀναφέρονται στὸ ἀνέφικτο τῆς κοινωνικῆς ἀνάδοῦ του. Ὁ χωρικός ἀπὸ τὴ μοῖρα του εἶναι καταδικασμένος νὰ παραμείνῃ χωρικός.

* Δίδομε ὅλες (σχεδὸν) τίς παραλλαγές τῶν παροιμιῶν καὶ γινωμικῶν τοῦ corpus μας, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ μπορεῖ νὰ ἐξαγάγῃ καὶ γλωσσικὲς πληροφορίες ἀπὸ αὐτές, κυρίως ὡς πρὸς συντακτικὰ φαινόμενα διαφόρων ἰδιωμάτων (π.χ. ἀναρρηθῆ ἔκφορα τῆς λ. χωριάτης, ὑπαρξὶ ἢ ἀπουσία τοῦ καὶ μπροστὰ ἀπὸ τὸ ἂν, κ.ἄ.), ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν προφορά καὶ τὴ μορφολογία.

4. Στὴ γαλλικὴ λαογραφία βλέπομε νὰ συνιστᾶται παρόμοια συμπεριφορὰ ἐναντι τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας τῆς Γασκωνίας (ΝΔ Γαλλία): ἂ Gascon, Gascon et demi (πρὸς τὸν Γάσκωνα, Γάσκωνα καὶ μισό).

Οὐ χωριάτ'ς ὄδαν γυνιούδαν, ἢ ματσούκα τ' πλικιούδαν (Ρουμλούκι Ἡμαθίας)

Χουριάτ'ς γεννιούνταν, ματσούκα πελικιούνταν (Βέροια)

Χωριάτης γεννιέται, ματσούκα πελεκιέται (Αἷνος)

Οἱ παροιμίες αὐτές — ἢ μᾶλλον οἱ παραλλαγές τῆς παροιμίας αὐτῆς — ἀναφέρονται σὲ βοσκό: ὁ βοσκὸς κρατεῖ πάντοτε, ματσούκα δηλ. ραβδί. Ἡ ἀλλη παροιμία ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀδυναμία κοινωνικῆς ἀνάδου τῶν χωρικῶν εἶναι ἡ ἀκόλουθη μὲ τις τοπικὲς παραλλαγές της:

Χωριάτης ἄρχος δὲ γίνεται (Ἀμοργός)

Οὐ χωριάτ'ς μπέτς δὲ γίνεται, κι' ἂν γενῆ δὲν τοῦ ταιριάζει (Ἐράτυρα Κοζάνης)

Τοῦ χωριάτη τὸ παιδί βέτς δὲ ἴνεται, κι' ἂ ἐνῆ κιόλα δὲν τοῦ πιάνει

(Ἀπύρανθος Νάξου)

2) τὰ ἀποφθέγματα σύμφωνα μὲ τὰ ὅποια ὁ χωρικός, ἂν ἀναδειχθῆ κοινωνικά ἢ οἰκονομικά, δὲν παύει νὰ ἔχει συμπεριφορὰ ποὺ προδίδει τὴν ταπεινὴ του καταγωγὴ καὶ νὰ ἐκδηλώνη φυσικὴ ἀγένεια στὴν εὐπόληπτη θέσει ποὺ κατέλαβε παρ' ἀξίαν.

Χωριάτης ἅγιος κι' ἂ γενῆ, πάλι χωριάτης εἶναι (Ἀμοργός, Κρήτη)

Χωριάτης ἅγιος κι' ἂς γενῆ, τὴ χωριατιά τὴν ἔχει (Ἀρτάκη, Χίος)

Χωριάτης κι' ἅγιος νὰ γενῆ, τὴ χωριατιά τὴ βγάνει (Νεάπολις Κρήτης)

Ὁ χωριάτης ἅγιος κι' ἂ γενῆ, τὴ χωριατιάς μυρίζει (Γαλανάδο Νάξου)

Ὁ χωριάτης ἅγιος νὰ γενῆ, τὸ στιβάνι του βρωμεῖ (Κρήτη)

Χωριάτης ἅγιος κι' ἂν γενῆ, δοξολογιὰ δὲν ἔχει (Αἷνος)

Χωριάτης κι' ἅγιος ἂν γενῆ, δοξολογιὰ δὲν θέλει (Ἄνδρος)

Ὁ χωριάτης κι' ἂν ἀγιάση, βρώμικη δόξα θά'χη (Χαλάστρα Θεσ/νίκης)

Ὁ χωριάτης κι' ἅγιος κι' ἂν γενῆ, σκατὰ λιβάνι θέλει (Κεφαλληνία)

Χωριάτης ἅγιος κι' ἂν γενῆ, σκατένια δόξα θά'χη (Ραιδεστός)

Χωριάτης ἄρχοντας κι' ἂν γενῆ, σκατένια δόξα θά'χη (Μῆλος)

Χωριάτης ἅγιος τὸ' ἂν γενῆ, σκατένια δόξαν ἔχει (Κάρπαθος)

Χουριάτης ἅγιος κι' ἂν γενῆ, σκατένια δόξα ἔχει (Λέσβος)

Καὶ μίᾳ κρητικῆ «φιλοσοφικῆ» μαντινάδα θεωρεῖ ὅτι:

Ὁ χωριάτης ἅγιος νὰ γενῆ καὶ στὸ τζαμί⁵ νὰ πχαίνη (= πηγαίνει),

δέκα βολές νὰ προσκυνᾷ (ἢ χίλιες φορὲς νὰ λούγεται) ἢ χωριατιά δὲ βγαίνει.

5. Γιὰ νὰ μὴ προσβάλλῃ τὴ χριστιανικὴ θρησκεία, λέει «στὸ τζαμί» καὶ ἔχει «στὴν ἐκκλησιά». Ἐπάρχει ἔμως καὶ ἡ ἐκφορά «... στὴν ἐκκλησιά νὰ πχαίνη».

Ὁ ἀναδειχθεὶς κοινωνικά ἢ οἰκονομικά χωρικός θεωρεῖται ἐπικίνδυνος ἀκριβῶς λόγω τῆς πολυπλευρῆς ἀδυναμίας πού κρύβει μέσα του. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ γνωμικά ὅπως τὰ παρακάτω:

Παρὰ ἄρχονταχ χωράκτην, κάλλιον τοῦ κασαπᾶ χαμάλην (Κύπρος)

Ὁ Θεὸς νὰ σὲ γλέπη (= προφυλάσση) ἴπου χωράκτην χορτασμένον (Κύπρος)

3) τὰ δίστιχα πού συνιστοῦν νὰ μὴ ἐκτιμᾶται ὁ χωρικός, ἀκόμη καὶ ἂν ἀναδειχθῆ ἅγιος, ἐπειδὴ μὲ τὴ συμπεριφορὰ του δὲν προκαλεῖ τὸν σεβασμὸ καὶ τὴν ἐκτίμησι τῶν ἄλλων.

*Χωριάτης κ' ἅγιος κ' ἂ γενῆ, μὴ τότε προσκυνήσης,
κ' ἀνὲν τ' ἀνάψης καὶ κερί, χάρι μὴ τοῦ ζητήξης (Κρήτη)*

*Χωριάτης κ' ἅγιος ἂν γενῆ, μὴ τότε προσκυνήσης,
καὶ πάλι τὸν προσκύνησες, χάρι μὴ τοῦ ζητήξης (Ἄνδρος)*

*Χωριάτης κ' ἅγιος κ' ἂ γενῆ, μὴ τότε προσκυνήσης
μὴ τότε πᾶς στήν ἐκκλησιά, νὰ τότε κριματίσης (Μόδι Χακίων)*

*Χωριάτης ἅγιος κ' ἂν γενῆ, μὴ τότε προσκυνήσης,
εἰ δὲ καὶ προσκυνήσης τον, λαμπάδα μὴν τ' ἀνάψης (Ἄμοργός)*

Καὶ στὸ Λεξικό τοῦ Περίδη περιέχεται ἡ παρότρυνσις, πιθανῶς νησιώτικης προελεύσεως:

*Χωριάτης ἅγιος κ' ἂν γενῆ, νὰ μὴν τὸν θυματίσης,
μηδὲ κερί ἀνάψης του, μηδὲ τὸν λιβανίσης.*

δ) ἄνθρωπος κακομαθημένος πού δὲν μπορεῖ νὰ μεταβάλλῃ συμπεριφορὰ. Εἶναι καὶ αὐτὴ μία εὐρέως διαδεδομένη ἀντίληψις, ὅπως πιστοποιεῖται ἀπὸ τὸ πλῆθος τοπικῶν παραλλαγῶν τοῦ σχετικοῦ γνωμικοῦ.

*Ποτὲς τοῦ χοίρου τὸ μαλλὶ δὲν γίνεται μετᾶξι
καὶ τοῦ χωριάτη τὸ παιδί δὲ τρώει μὲ τὴ δάξι (Φιλότι Νάξου)*

*Εἶδες τοῦ χοίρου τὸ κανὶ (= πόδι) νὰ γίνεται μετᾶξι
καὶ τοῦ χωριάτη τὸ παιδί νᾶχη τιμὴ καὶ πρᾶξι; (Ἰκαρία)*

*Δὲν εἶναι τρόπος νὰ ἐνῆ χοίρου μαλλὶ μετᾶξι
κ' ἑνοῦς χωριάτη τὸ παιδί νᾶχη ἀθροπιὰ καὶ τάξι (Ἀπύρανθος Νάξου)*

*Ἀκόμα δὲν εἶθηκε χοίρου μαλλὶ μετᾶξι
καὶ τοῦ χωριάτη τὸ παιδί νᾶχη ἀθροπιὰ καὶ τάξι (Ἀπύρανθος Νάξου)*

Ἄδύνατό 'ναι νὰ γενῆ χοίρου μαλλί μεταξύ
μονδὲ κακόσειροῦ⁶ παιδι νᾶχη ἀθροπιὰ καὶ τάξι (Κρήτη)

Ἄδύνατό 'ναι νὰ γενῆ χοίρου μαλλί μεταξύ
καὶ τοῦ χωριάτη τὸ παιδι νᾶχη ἀθροπιὰ καὶ τάξι (Θήρα)

Ἄν γίνεταί τῆ μουχτερι (= τοῦ χοίρου) τὸ μαλλιν μεταξύιν,
θὲ νὰ γίνεταί κί ὁ χωρέτες μὲ τάξιν (Κερασσοῦς Πόντου)

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι οἱ φράσεις αὐτές, ἐκτὸς τῆς τελευταίας, ἀναφέρονται ὄχι
στὸν χωριάτη, ἀλλὰ στὸ παιδι τοῦ χωριάτη.

Στῆ δυσκολία προσαρμογῆς τοῦ χωρικοῦ σὲ ἄλλες συνθήκες ζωῆς ἀναφέρονται καὶ
ἄλλες φραστικὲς διατυπώσεις, ὅπως:

Ὁ χωριάτης ἄγιος κί ἂν γενῆ, τὴν παλιά του τέχνη δὲν ἀφίνει (Λακωνία)

Ὁ χωριάτης κί ἂν πλουτήν, τὸ τσαρούχι δὲ δ' ἀφίνει ('Οθωνοί, Κεφαλληνία,
Πάτρα)

Χουρίς τὰ γ'ρούνια τ' δὲν κἀν' οὐ χωριάτ'ς (Φάρσαλα)

Καὶ στὸ χρυσάφι νὰν τότε βουτήξῃς τὸ χωριάτη, οἱ φτέρνες του θὰ μείνουνε
προύτζινες ('Αργοστόλι)

Ἄν δὲν τὴν πιᾶση μὲ τὰ δάχτυλά του νὰν τὴ βάλῃ στὸ περούνι, δὲν τὴν τρώει τῆ
χαψὰ ὁ χωριάτης ('Επτάνησα)

Καὶ παλιᾶς πὸν ἐγίνεκε ὁ χωριάτης, μὲ τό 'να του τὸ χέρι τραβᾶει τὰ γένια του
καὶ μὲ τ' ἄλλο του χαϊδεύει τὰ ποδάκια του ('Επτάνησα)

Πᾶρε ἄντρα χωριάτη, νὰ βγάλῃ τὰ τσαρούχια στὸ κρεβάτι ('Ακαρνανία)

Καὶ ἡ κρητικὴ μαντινάδα:

Τσῆ μοίρας μου 'τονε γραφτό νὰ πάρω τὸ χωριάτη,
νὰ βγάγῃ τὰ στιβάνια δὸν ἀπάνω στὸ κρεβάτι.

ε) ἀγενῆς στοὺς τρόπους. Καὶ οἱ παροιμίες καὶ τὰ γνωμικὰ πού σχετίζονται μὲ
αὐτὴ τὴν ιδιότητα τοῦ χωρικοῦ μποροῦν νὰ χωριστοῦν σὲ δύο ομάδες, ἤτοι:

1) σ' ἐκεῖνες καὶ ἐκεῖνα πού δείχνουν ἀδέξια συμπεριφορὰ.

Σκύλος καὶ χωριάτης πόρτα δὲν κλειοῦνε (= κλείνουν) (Κεφαλληνία)

Τὸ σκυλί καὶ ὁ χωριάτης δὲν κλεῖ τὴν πόρτα (Καλάβρυτα)

Ὁ χωριάτης καὶ ὁ σκύλος ποτὲ δὲ σφαλοῦν τὴν πόρτα ('Αργος)

6. Σὲ πολλὰ διμερίσματα τῆς Κρήτης ὑπάρχει ἡ διάκρισις τῶν κατοίκων σὲ καλόσειρους, ἕνα
εἶδος «εὐγενῶν», καὶ σὲ κακόσειρους, δηλ. «μὴ εὐγενεῖς» (ἀλλοιῶς βιλάνους). Στὸς δευτέρους ἀνή-
κουν κυρίως οἱ χωρικοί.

ἄλε τοῦ χωριάτη τάβλα, νὰ σκιαστῆ (= φοβηθῆ) νὰ βγῆ νὰ φύγη (Κάρπαθος)
 Ὁ χωριάτης τρώει καὶ φεύγει (Ἀπύρανθος Νάξου)⁷.

Λόγω ἀδεξιότητος δὲν μπορεῖ νὰ μιλῆ εὐγενικά:

Τοῦ χωριάτη ἡ μιλιὰ παρὰ λίο τσαὶ ραβδιὰ (Ἴος)

Τοῦ χωριάτη τὸ χέρι καὶ τοῦ χωριάτη τὸ στόμα ἓνα πρᾶγμα εἶναι (= ὁ χωρικός
 καὶ δέρνει καὶ βρίζει) (Πάτρα).

Γενικά ὁ χωριάτης εἶναι ἀδέξιος, ὅταν βρεθῆ σὲ ἀνώτερο περιβάλλον:

Τῆ σκοῦφια του ὁ χωριάτης γιὰ νὰ χαιρετήση ἢ μὲ τό 'να του τὸ χέρι πίσω τῆ
 βαστάει σὰ νὰ 'θελε νὰ χέση ἢ καὶ μὲ τὰ δυὸ ὀμπρός σὰ νὰ 'θελε νὰ κατοικήση.
 (Ἐπτάνησα)

Ἡ ἔλλειψις κοινωνικότητος κάνει τὸν χωρικό νὰ ἀγνοῖ πότε καὶ πῶς νὰ ἐνεργήση
 σὲ δεδομένη περίστασι. Ἴδου ἡ σχετικὴ παροιμία μὲ τὶς παραλλαγές της, ὅλες ἀπὸ
 τὴν Κύπρο:

Ἀνήμερα παναῦροῦ (= πανηγυριοῦ) χωριάτης ἀλλαμένος

Ξαναπαναῦρα χωρκάτης ἀλλαμένος

Ποδικιάβα τοῦ παναῦροῦ χωριάτης ἀλλαμένος

Ἀντιπαράμονα γιορτῆς χωρκάτης ἀλλαμένος

2) οἱ παροιμίες ποὺ παρουσιάζουν τὸν χωρικό νὰ κάνη κακὴ χρῆσι τῆς εὐγενείας
 μα. Στὴν πραγματικότητα πρόκειται γιὰ ἓνα γνωμικὸ ποὺ ἀκούγεται μὲ διάφορες
 παραλλαγές, ἔμμετρος ἢ ὄχι, σὲ πολλὰ μέρη τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου καὶ πού, σύμφωνα
 μὲ αὐτό, ὁ χωρικός εἶναι ἀνάγωγος καὶ παίρνει μόνος του θάρρος ὑπερβαίνων τὰ ἐπι-
 τρεπτὰ ὅρια, ἀποθρασύνεται μέχρις ἀναιδείας καὶ χονδροειδοῦς ἀδιακρισίας.

Δόσε θάρρος τοῦ χωριάτη ν' ἀνεβῆ καὶ στοῦ κρεβάτι (Κεφαλληνία)

Δῶκε θάρρος στοῦ χωριάτη νὰ σὲ βγάλῃ ἀπ' τὸ κρεβάτι (Παξοί)

Δόσε θάρρος στοῦ χωριάτη νὰ σοῦ χέση τὸ κρεβάτι (Αἴγινα)

Δόσε θάρρος στοῦ χωριάτη νὰ ἀνέβῃ στοῦ κρεβάτι (Νίσυρος)

Μὴ θάρρος στοῦ χωριάτη κί' ἀνεβῆ καὶ στοῦ κρεβάτι (Ζάκυνθος)

Δόσε μούρη στοῦ χωριάτη καὶ θ' ἀνέβῃ στοῦ κρεβάτι (Ἄγ. Γεώργιος Λασιθίου)

Κάνε φίλο τὸ χωριάτη καὶ θ' ἀνέβῃ στοῦ κρεβάτι (Γεράκι Λακωνίας)

Σάλφι (= καλόπιασε) τὸν χωριάτ', νὰ ζητήσ' κί κριβάτ' (Σέρρες)

Καλόπιασις τοῦ χωριάτ'; Σὶ γυρεῦ' κί κριβάτ' (Θεσσαλονίκη)

Κουλουπήρες τοῦ χωριάτ'; Θὰ σ' γυρέψ' κί κριβάτ' (Σιάτιστα)

7. Ἡ τελευταία αὐτῆ φράσις λέγεται ἐπὶ ἐκεῖνου ποὺ ἐγευμάτισε σὲ ξένο σπίτι καὶ εἶναι ὑπο-
 χρωμένος νὰ φύγη ἀμέσως μετὰ τὸ φαγητό.

*Ἐδῶκαν τοῦ χωρκάτη θάρρος τξ' ἐν' νὰ βική πάνω στην καρκόλαν (= στο κρεβάτι)
μὲ τές ποιῆες (= μπότες) (Κύπρος)*

*Ἐδῶκαν θάρρος τοῦ χωρκάτη τσ' ἐφκῆκεν μὲ τές ποιῆες πά' στο κρεβάτι
(Κύπρος)*

*Λός τοῦ χωρκάτη θάρρος και θά φκῆ μὲ τές ποδίνες πά' στὰ ροῦχα
(Λευκόνειο και χωριὰ Μεσαορίας Κύπρου)*

*Ἐγῶκα (= ἔδωσαν) τοῦ χωρκάτη θάρρος τξ' ἔμπτην (= μπῆκε) μὲ τές ποδίνες στο
κρεβάτιν (Κύπρος)*

Δὲν γνωρίζει ἔμωσ νὰ προσποιηθῆ ἢ κάπως νὰ καλυφθῆ μὲ δικαιολογίες και προ-
δίδει τὴν ἀμορφωσιά και ἀνάγκωγη συμπεριφορὰ του:

Ἄ χωρκάτης ἄποῦ τῆμ μιὰν πάντα φαίνεται (= ἀμέσως) (Κύπρος)

στ) πλεονέκτης και ἀπαιτητικὸς μέχρι βαθμοῦ ἀγενείας. Στὸ ἐλάττωμά του αὐτὸ
ἀναφέρεται παροιμία μὲ παραλλαγές ἀπὸ διάφορα σημεῖα τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου. Ἴδου
μερικὲς ἀπὸ αὐτές:

*Σὰν τὸν καλουπῆραν τοῦ χωριάτ', γυρ' βιν κι' ἄσπρα (= χρήματα) δαν' κά
(Βέροια)*

*Ἄ χωρκάτης ἤρτεν ὄσ-σω σου; Τάϊσ' τον. Ἐπῆες ὄσ-σω του; Τάϊσ' τον
(δηλ. εἶτε σὲ ἐπισκεφθῆ εἶτε τὸν ἐπισκεφθῆς θέλει νὰ τὸν περιποιηθῆς ἐσύ)
(Κύπρος)*

Λῶσαν τοῦ χωριάτ' ἀβγό, ἐθελέ το τσαί ψ'τό (Σικῦρος)

Τοῦ χωριάτη ὄσε ἀβγό, νὰ σοῦ ζητήση και τὴν δεῖθα (δυτ. Κρήτη)

Τοῦ χωριάτη, ἂν τοῦ δώσης τὸ ἀβγό, ὕρευε και τὴν δεῖθα (Ἰνέπολις Πόντου)

Ἐδῶκαν τοῦ χωριάτη ἀβγό κι' ἐγύρεψε κι' ἄλατι (Χίος)

Ἐδῶκαν τοῦ χωριάτη ψωμί, μὰ θέλει και προσφᾶϊ (ἀγνώστου τόπου)

Ἐπειδὴ εἶναι ἀπαιτητικὸς ὁ χωρικός, ἡ «λαϊκὴ» σοφία συνιστᾷ:

Ποτέ μὴν τὸν ἀφήσης τὸ χωριάτη νὰ σοῦ πῆ τί θέλει (Ἐπτάνησα)

Τὸν χωριάτη μὴν τὸν ἀφήκης ν' ἀκουμπήση στὸν παραστάτη σου (Ἄμοργός)

*Μὴν τὸν ἀνεβάσης τὸν κακόσειρο παρὰ ὡς τσι νόμους σου, γιατί ἂ τὸν ἀνεβάσης
ὡς τῆ γεφαλὴ σου, θὰ σὲ κατορήση (δυτ. Κρήτη)*

ζ) ἀδιάντροπος και «χωρὶς φιλότιμο».

Ἄ ὄσο ἔχει ὁ χωριάτης ἀνθρωπιὰ τόσο ἔχει κι' ἡ κουμαριά φωτιά (Λάσπη)

Τοῦ χωριάτη τὸ πρόσωπο εἶναι σὰν τὰ μοῦτρα τοῦ γουρ'νιοῦ του (Κάρυστος)

Χωριάτης κι' ἡ ἀρκούδα ἀδέρφια (ΑἼνος, Κεσσάνη)

η) ἀγνώμων και ἀχάριστος, ὅπως τὸν παρουσιάζουν οἱ φράσεις:

Κάμε τοῦ χωριάτη καλό, νὰ βρῆς τὸ μελεᾶ σου (Χίος)

Κάμε τοῦ χωρκαῖτη καλωσύνην (Κύπρος)

Πάρε τὸ χωριάτη στὸ γάμο σου, νὰ σοῦ πῆ «κι' ἀπὸ χρόνου» (Κάρπαθος)

Πάρ' τοῦ χουριάτ' στοῦ γάμου σ' νὰ σὶ πῆ «τσι τ' χρόν'» (Λέσβος)

θ) ἀκάθαρτος καὶ γενικὰ ἀπεριποίητος, λόγῳ τοῦ εἴδους τῆς ἐργασίας του στοὺς ἀγρούς ἢ στὸ ποίμνιο.

Ὁ χωριάτης πλύν-νεται κι' ἡ ποδιά του χαίρεται (Πισπιλοῦς Χίου)

ι) ἄνθρωπος μὲ ἀσταθῆ αἰσθήματα. Γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ ἔχη κανεὶς ἐμπιστοσύνη. Ἐντίληψις πολὺ διαδεδομένη.

*Μήτε τὸ χωριάτη θέλω [ἐνν. φίλο], μήτε τὴ γανισκαριά δου (= τὸ δῶρο του)
(Ἀπύρανθος Νάξου)*

Τὸν χωριάτη φίλενε, τὴ ματσούκα εἰτοίμαζε

Κάνε τὸ χωριάτη φίλο, βάστα καὶ κομμάτι ξύλο (Παιδεμένου Μεσσηνίας καὶ Σμύρνης)

Χωριάτη κάμεις φίλο; Βάστα κι' ἓνα κομμάτι ξύλο (Σμύρνη)

Τοῦ χουριάτη πιάσε φίλο καὶ στὴ μ-πόρτα κράτα ξύλο (Ἰαχρῶς Ἀκαρνανίας)

Τοῦ χουριάτ' πιάσι φίλου κι' στοῦ χέρ' βάστα ξύλου (Ἰωάννινα)

Τὸ χωρζάτη κἀνς φίλο; Βάστα τσι κομμάτ' ξύλο (Σκυῖρος)⁸

ια) ἄνθρωπος μὲ βραδεῖα ἀντίληψι, πνευματικὰ ἀκαλλιέργητος καὶ πείσμων στὶς ἰδέες του. Γι' αὐτό:

1) ὁ συνομιλητῆς του δύσκολα κατορθώνει νὰ συνεννοηθῆ μαζί του καὶ δύσκολα μπορεῖ νὰ τὸν μεταπίσει.

— *Εἶδα ἄχεις κι' εἶσαι ἄρωμένος; — Μ' ἔνα χωριάτη ἐκουβέδιαζα (Κρήτη)*

Χωριάτη μιλεῖς; Τοῖχ' ἀβώθεις (= σπρώχνεις) (Κρήτη)⁹

Συνεπῶς δὲν χρειάζεται νὰ ζητῆς κάτι (πληροφορίες ἢ ἄλλο τι) ἀπὸ χωρικούς:

Ἀπὸ ζᾶ κι' ἀπὸ χωριάτες μὴ ρωτᾶς καὶ μὴ γυρεύεις (Ἐπτάνησα)

2) εἶναι μάταιη ἢ προσπάθεια γιὰ πνευματικὴ καλλιέργεια ἢ γιὰ κοινωνικὴ ἐξύψωσι τοῦ χωρικοῦ, π.χ. μὲ τὴ διδασκαλία τρόπων καλῆς συμπεριφορᾶς.

Χωρκαῖτην ἀναγιώνεις; Κατσόσοιρον μερώνεις (= χωριάτη ἀνατρέφεις; Σκαντζό-χοιρο ἡμερεύεις) (Κτῆμα Πάφου)

8. Ἡ παροιμία αὕτη προσαρμόζεται κατὰ περίστασι, ἐξειδικεύεται θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἀντικαθισταμένης τῆς λ. *χωριάτης* μὲ κάποιο πατριδωνυμικόν, π.χ. στὴν Κρήτη ἀκούγεται *Σφακιανὸ ἀ γάμης φίλο, βάστα ἄνα κομμάτι ξύλο*.

9. Ὑπάρχει καὶ ἡ «ἐξειδικευμένη» παραλλαγή *Ἁγιομυριανοῦ μιλεῖς; Τοῖχο ἀβώθεις* (Ἁγιομυριανὸς = ὁ κάτοικος τῆς κώμης Ἁγίος Μύρων τοῦ νομοῦ Ἡρακλείου).

3) *ἀκόμη* καὶ *μεταξύ* τους οἱ χωρικοὶ δύσκολα συνεννοοῦνται καὶ ὁμοιοῦν.

Οἱ χωριάτες *χώρια* τους, ποτὲ δὲ *συγνωμιάζου*νε (Ἐπτάνησα)

ιβ) στρεψόδικος καὶ ὀλιγόνους. Δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν πραγματικότητα καὶ κά-
νει λαθασμένους ἢ ἀνόητους ὑπολογισμούς. Εἶναι σχεδὸν πανελληνία ἡ παροιμία:

Τοῦ χωριάτη τὸ *σκοινὶ* *μονὸ* δὲ *φτάνει*, *διπλὸ* *περισσεύει*.

μὲ τίς παραλλαγές της:

Τοῦ χωριάτη τὸ *σκοινὶ* *μονὸ* δὲν *τοῦ* *φτάνει*, *διπλὸ* *περισσεύει* (Αἴγινα)

Τοῦ χωριάτη τὸ *σκοινὶ* *μονὸ* δὲν *ἔφτανε* καὶ *διπλὸ* *περίσσευε* (Νίσυρος)

Τοῦ χωριάτη τὸ *σκοινὶ* *μονὸ* δὲ *σώνει* [ἐνν. στὸ πηγάδι], *διπλὸ* *φτάνει* καὶ
ἀβαντζάφει (Ζάκυνθος)

Τοῦ χωριάτη τὸ *σσοινὶ* δὲ *φτάνει* *μονό*, *διπλὸ* *φτάνει* *τσαὶ* *περισσεύει* (Τρίκαλα
Κορινθίας)

Τ' χωριάτη τὸ *σσοινὶ* *μονὸ* δὲ *φτάνει*, *διπλὸ* *περισσεύει* (Σκυῶρος)

Τὸ σοινὶν τοῦ *χωρκάτη* *μονὸν* ἔν *φτάνει* *τζαὶ* *διπλὸν* *φτάνει* (Κύπρος)

Ἄ *χωριάτης* τὸ *σκοινὶ* *μονὸ* δὲ *δοῦ* *φτάνει*, *διπλὸ* *τοῦ* *φτάνει* καὶ *τοῦ* *περ' σσεύει*
(Ἄθωνοι)

Τὸ σοινὶ τοῦ *χωρκάτη* *μονὸν* ἔν *ἰφτάνει* καὶ *τρίδιπλον* *φτάνει* (Κύπρος)¹⁰

Ἄς βραδύνους, ὁ χωρικός εἶναι συχνὰ καὶ ἀπερίσκεπτος, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὀμι-
λῇ ἀνόητα καὶ πρὸς βλάβην του.

Ἄ *χωριάτης* *λέει* *τρία* *λόγια* *κι'* *εἶναι* *τὰ* *δύο* *γιὰ* *ζαράρι* (= ζημιὰ) *του* (Κρήτη)

Ἄ *χωρκάτης* *λέει* *τρία* *λόγια* *τζαὶ* *τὰ* *δύο* *κατάκοντρά* *του* (Κύπρος)

Τὴν ἄστοχη, ἐξ ἄλλου, ἀντίδρασί του σὲ δύσκολη περίστασι, ἀντίδρασι πού ἀπο-
βαίνει τελικὰ εἰς βάρος του, φανερώουν οἱ ἐκφράσεις:

Θυμὸς τοῦ *χωρκάτη*, *ζημιὰ* τοῦ *πουντζιοῦ* (= τσέπη) *του* (Κύπρος)

Ἄ *χωριάτης* *ἀν* *θυμῶση*, *τὴ* *σακκούλα* *του* *θὰ* *σκίση* (Λάστα)

Ἄς ὀλιγόνους ὁ χωρικός ἀσκεῖ κακὴν οἰκονομίαν, ὅπως λέει ἓνα πελοποννησιακὸ
γρωμικό:

Ἄ *Κριβὰ* *ποὺλ'* ὁ *χωριάτης* καὶ *θαρεὶ* *πὼς* *διαφορίζει* (= πὼς ἔχει ὄφελος)

Καὶ μία κρητικὴ παροιμία λέει:

Ἄ *χωριάτης* *γιὰ* ἄ *νοῦς* (= ἐνός) *παρὰ* *πιπέρι* *χάνει* *τὴ* *μαγερεία* *του*.

10. Τὸ «σκοινὶ τοῦ χωριάτη» μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς οἰκονομίας καὶ ἀδικαιολόγητης φειδοῦς ἔδωκε
καὶ τὴν κυπριακὴ παροιμία μὲ τὸ σοινὶν τοῦ χωρκάτη *στόλ λάκον* *ἔγ* *κατεβαίνεις*, δηλ. δὲν ἐπιτυγ-
χάνεται ἀποτέλεσμα χωρὶς ἔξοδα.

ιγ) άνθρωπος πού, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἀγνοεῖ τὸ συμφέρον του, ζημιώνεται γιατί μεριμνᾷ καὶ ἀσχολεῖται μὲ ξένες ὑποθέσεις παραμελῶν τίς δικές του.

Τὸ φτωχὸ καὶ τὸ χωριάτ' ξένες ἔγνοιες τοὺς σκοτίζουν (Ἰωάννινα)
 Τὸ φτωχὸ καὶ τὸ χωριάτη ξένες ἔννοιες τὸν γερονᾶνε (ββρ. Μάνη)
 Τὸ ζουρλό καὶ τὸ χωριάτη ξένη ἔννοια τὸν γερονάει (Γορτυνία, Βραχυνεία)
 Τὸν ζουρλό κι τοῦ χουριάτ' ξέν' πόν' τοὺν γιράζουν (Ἰωάννινα, Φθιώτις)
 Τὸ λωλό καὶ τὸν χωριάτη ξένοι πόνοι τὸν γεράζουν (Ἡπειρος)
 Τὸ γουτὸ καὶ τὸ χωριάτη ξένοι πόνοι τὸν γεράζουν (Κέρκυρα)
 Ξένες ἔγνοιες γεροῦν τὸ γάτη (= γάτο),
 κ' οἱ τὸ γάτη, μὰ καὶ τὸ χωριάτη (Μόδι Χακίων)

Ἐν τούτοις, ὅταν θέλη νὰ ἐπιτύχη στὶς ὑποθέσεις του, μὲ τὴν ἀφέλεια πού τὸν διακρίνει ἐπιδεικνύει ἀπρεπῆ συμπεριφορά:

Ἐτάξαν τοῦ χωρκάτη βουδίν τζ' ἔπιασεν τὸ σοινὶν τζ' ἐβούραν (= ἔτρεχε)
 (Κύπρος)

ιδ) ἄνθρωπος εὐπιστος λόγω ἑλλείψεως ἐξυπνάδας ἐκ μέρους του, ἡλίθιος.

Περιπαίζω τὸν χωριάτην νὰ τὸν ἔχω πάντ' ἀργάτην (Κάρπαθος)
 Γέλανέ τον τὸ χωριάτη νὰ τὸν ἔχης ὅταν θέλῃς (Ἐπτάνησα)
 Γέλαγε τὸ χωριάτη νὰ τὸν ἔχης πάντα φίλο (Πάτραι)
 Χωριάτη ἐκαλόπιασε; Τὸν ἔχεις στὴ γωνιά σου (Πάτραι)

ιε) ματαιόδοξος πού κολακεύεται εὐκολα.

Παίινψ' τοῦ χουριάτ' νὰ ξέρ' νὰ καμαρών' (Ἰωάννινα)

Νὰ εἶναι ἄρα γε πρὸς ἔπαινον τοῦ χωρικοῦ γιὰ τὴν ὀλιγάρκειά του ἢ εἰρωνικῆ εἰς βάρος του ἢ κυπριακῆ παροιμία τὸ *καφαρτίν*¹¹ τοῦ *χωρκάτη*, ἓνα *φουμὶν τζ'* ἓνα *κομμάτιν*;

Ὅπως εἶπαμε στὴν ἀρχὴ τοῦ παρόντος, οἱ παροιμίαι καὶ τὰ γνωμικὰ πού μέμφομαι τὸν χωρικό δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι δημιουργήματα τῶν ἰδίων τῶν χωρικῶν. Ἄν ἐξετάσωμε τοὺς τόπους προελεύσεως τῶν παροιμιῶν-γνωμικῶν πού περιλαμβάνονται σ' αὐτὴ τὴ μελέτη— ἔχοντας βέβαια ὑπ' ὄψει μας ὅτι τὰ δημιουργήματα αὐτά, ὅπως καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ἄλλα λαϊκὰ πνευματικὰ προϊόντα μεταδίδονται ἀπὸ τόπον σὲ τόπο καὶ γίνονται μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πανελληνίως σχεδὸν καὶ παλλαϊκῆς χρήσεως— θὰ διαπιστώσωμε ὅτι προέρχονται, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ περιοχὲς τοῦ ἑλληνογλωσσου χώρου ὅπου, γιὰ διαφόρους λόγους, ἡ διάκρισις τῶν κατοίκων σὲ κοι-

11. *καφαρτίν* = πρόγυμα (ζτουρκ. *kahvaltı*). Ἡ παροιμία ἐκφέρεται καὶ ὡς *μπούκωμα* τοῦ *χωρκάτη* κλπ.

νωνικές τάξεις ήταν αρκετά έντονη¹². Το 28% περίπου των παροιμιών-γωνιμικών της μελέτης αυτής προέρχεται από την Κρήτη και τα Έπτάνησα και 14% περίπου από την Κύπρο. Ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά νησιά του Αιγαίου με ανεπτυγμένο ναυτικό βίο και σημαντικόν αριθμό αστικοποιημένων οικογενειών (Χίος, Άνδρος κ.ά.) και πόλεις επίσης με ύψηλό ποσοστό αστικών οικογενειών (Ιωάννινα, Σμύρνη κ.ά.). Άπεναντίας, δὲν βρίσκονται ἀποθησαυρισμένες στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ καὶ τοῦ Κέντρου Λαογραφίας παροιμίες καὶ γωνιμικά σχετικά με τὸν χωρικό ἀπὸ περιοχὲς ὅπως ἡ δυτ. Θράκη, ἡ Θεσσαλία, μεγάλο μέρος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἡπείρου, τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Μακεδονίας καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ νησιά Σάμος καὶ Λήμνος. Ὡς πρὸς τὴ Μακεδονία, ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ παρουσία ἐκφράσεων πού μᾶς ἀπασχολοῦν στὸν κάμπο τῆς Ἡμαθίας καὶ γενικὰ σὲ περιοχὲς με ἀνέκαθεν γηγενεῖς καὶ ἑλληνογλώσσους κατοίκους (Σέρρες, περιοχὲς τῶν νομῶν Κοζάνης καὶ Θεσσαλονίκης). Τὸ ποσοστὸ τῶν μακεδονικῶν ἐκφράσεων τοῦ corpus μας ἀνέρχεται στὸ 5,5% τοῦ συνόλου. Δὲν πρέπει πάντως νὰ μᾶς διαφεύγη τὸ γεγονός ὅτι ἡ μεγαλύτερη ἢ μικρότερη ἐκπροσώπησης τῶν διαφόρων περιοχῶν τῆς χώρας στὸ corpus αὐτὸ ὀφείλεται καὶ στὸ ὅτι ἄλλες ἀπὸ αὐτὲς εὐτύχησαν νὰ ἐρευνηθοῦν γλωσσολαογραφικὰ περισσότερο ἐπισταμένως ἀπὸ τίς ἄλλες ἐκ μέρους τῶν συλλογῶν τοῦ σχετικοῦ ὕλικου.

12. Στὸ corpus μας δὲν ὑπάρχει παροιμία ἀπὸ τὰ Κύθηρα ἀναφερόμενη στὸν χωριάτη. Ἡ προσωπική μας ἔρευνα στὸ νησί ἔδειξε ὅτι οἱ κάτοικοί του γνωρίζουν τὴν φράση «δόσε θάρρος στὸ χωριάτικι καὶ θ' ἀνέβη στὸ κρεβάτι», ἀλλὰ τὴ θεωροῦν «ὄχι τσιριγώτικη», ἀλλὰ φερμένη «ἀπ' ὄξω». Γνωρίζουν ἐπίσης τὸ γωνιμικὸ ἀδύνατό 'ναὶ νὰ γενῆ χοῖρου μαλλι μετὰζι μουδὲ χωριάτη τὸ παιδί ν'ἄχη ἀνθρωπιὰ καὶ τάξι», ἔχουν ὁμως τὴν πεποίθησι ὅτι αὐτὸ εἶναι κρητικῆς προελεύσεως.

RÉSUMÉ

L'image du paysan à travers les proverbes du peuple grec

par Nicolas G. Contossopoulos Ph. D.

Les proverbes et les maximes populaires grecs qui se réfèrent aux paysans, à leur caractère et à leur comportement dans la société, sont nombreux. Ils expriment, presque tous, un mépris, une méfiance et même une attitude hostile vis-à-vis des villageois. C'est à cause de cette attitude que le mot χωριάτης (paysan) est devenu, dans la langue commune néo-grecque, synonyme de grossier, impoli, laissant place au terme χωρικός, d'origine savante, pour exprimer le paysan au sens propre.

D'après les proverbes et les autres dictons populaires le concernant, le paysan (χωριάτης) est une personne d'un rang inférieure de la société, puisqu'il vit dans un village (χωριό), c'est-à-dire dans une petite communauté de gens d'une même situation sociale et d'une culture arriérée. Il y a des expressions proverbiales qui recommandent le comportement rude envers les paysans. Voici les traits du caractère et de la personnalité du paysan, toujours d'après les proverbes et les maximes de la tradition populaire néo-hellénique:

Le paysan est un individu inculte et à l'esprit étroit. À cause de son origine modeste, de son manque d'instruction et de son mauvais caractère, il ne peut pas s'élever au-dessus de sa condition sociale. Il est condamné par nature à rester paysan à jamais. Si, par hasard, il arrive à améliorer sa condition du point de vue économique par exemple, il ne peut pas se débarrasser de ses habitudes grossières qui traduisent son origine humble. Un maxime très répandu chez les Grecs des îles dit que même un saint d'origine villageoise ne mérite pas le respect et l'honneur de la part des chrétiens.

Le paysan a de mauvaises habitudes et ne peut pas changer de comportement. Même ses enfants ne peuvent pas devenir des gens civilisés. Le nombre des proverbes et des maximes qui ont trait à la difficulté des paysans à s'adapt-

ter aux conditions d'une vie différente de celle des ruraux est assez élevé. Très nombreux sont aussi les dictons populaires se rapportant au langage grossier, aux manières impolies et au comportement maladroit des paysans quand ils se trouvent dans un milieu social qui n'est pas le leur. Elle connaît une diffusion presque panhellénique l'expression proverbiale d'après laquelle le paysan très souvent abuse de la gentillesse des autres, mal élevé qu'il est, et prend facilement des licences qui le font dépasser les limites de la bienséance et le rendent impudent et grossièrement indiscret.

Le paysan est cupide, il a un caractère exigeant et ingrat. Il manque d'amour-propre. Il est malpropre et de présence non soignée. Ses sentiments sont instables. On ne peut pas lui faire confiance. Sa lenteur d'esprit le rend entêté; on s'entend donc difficilement avec lui. Même entre eux les paysans s'entendent avec difficulté et rares sont les cas où ils se mettent d'accord sur quelque chose. Toute tentative pour changer les mauvais traits de leur caractère est vaine.

Le paysan est chicaneur et pauvre d'esprit; il ne voit pas la réalité et il fait des projets erronés et insensés. À cause de cela, il est souvent étourdi et parle sans réfléchir au détriment de son propre intérêt. Sa réaction dans les circonstances difficiles de la vie manque son but et finit par tourner contre lui. Son manque d'intelligence l'amène à gérer mal ses finances. Sa curiosité le conduit à se mêler des affaires des autres. Enfin, le paysan est une personne crédule et imbécile qui, dans sa vanité, peut devenir exploité par les gens qui le flattent.

On ne peut pas, à notre avis, considérer les dictons populaires qui donnent une mauvaise image du paysan comme des produits de l'esprit villageois, c'est-à-dire comme des expressions fabriquées par des gens de la même catégorie sociale que ceux qui sont méprisés et calomniés dans les proverbes et les maximes cités dans cet article. Malgré le caractère patoisant de la langue des expressions en question, celles-ci doivent être interprétées comme des constatations faites par des non-paysans, par des citoyens provinciaux ayant des relations avec la classe paysanne, ou bien par des ruraux parvenus et désireux de se faire distinguer des gens des campagnes, dont ils détestent le mode de vie et la mentalité qui, pourtant, autrefois était aussi la leur.